

judicabo vos, dicit Dominus. Benedicta es, vidua, A quia ipsum Dominum habes iudicem et defensorem. Jam nullum plores, filia, quæ melior facta es quam fueras ante. Ante in homine sperabas, modo autem in Domino Jesu Christo; antea cogitabas secundum hominem, modo autem secundum Deum; antea carnis libidine delectabaris, et vestis periculo, modo autem legis dulcedinem et castitatem præ omnibus cogitas; antea ancilla viri fuisti, modo autem libera es Christi^a. Quam bonum est te esse securam, quam pati servitium^b viri! Bonum est sola jacere in lecto, et surgere munda, quam jacere conscia libidinis et carnis immunditiæ. Antea eras curvata, et eras sub viri jugo gravi^c; modo autem erecta es a jugo Christi suavi. Gaude, filia, quia venundata fueras, ut esses ancilla viri, modo autem libertatem a Domino meruisti. Memor esto, filia, mulierem Chananaeam, quæ per inopportunitatem suam beneficium Salvatoris nostri impetrare meruit, sed et mulierem

illam quæ pedes Domini lacrymis rigavit, et capillis suis tersit, vel illam mulierem quæ attulit unguentum pretiosum, et profudit Dominum recubentem^d; vel illam mulierem quæ vestimenta Domini tergit, et continuo stetit fluxus sanguinis ejus; et illam mulierem quæ ad pedes Domini sedebat, audire qualiter posset fugere ab ira ventura. Considera, filia, per quam viam humilitatis hæ ipsæ mulier gradiebantur, et ex hoc meritum bonum habuerunt. Esto et tu similis illis in obedientia, in humilitate, in elemosyna, in susceptione peregrinorum, in vigiliis, in jejuniis, in omni sobrietate. Hæc sunt quæ Christo placuerunt. Labora, filia, die ac nocte in opere Domini, ut quæ ab homine dimissa es, a Domino colligaris; ut quæ acceptura eras trigesimum^e fructum, sexagesimum merearis consequi, per eum qui vivit in sæcula sæculorum. Amen. *Explicit*^f S. Augustini de consolatione mortuorum.

^a Cod. S. Marci habet, in Christo.

^b Cod. S. Marci habet, servitium.

^c Cod. S. Marci habet, sub jugo viri gravi.

^d Cod. S. Marci habet, et profudit Domino recubente.

^e Cod. S. Marci habet, tricennum.

^f Hæc desunt in cod. S. Marci.

S. CÆSARII

REGULA AD MONACHOS^a.

DE S. CÆSARIO EJUSQUE REGULA

VETERUM TESTIMONIA.

Gennadius de Script. eccles. cap. 86: « Cæsarius Arelatensis urbis episcopus, vir sanctitate et virtute ceber, scripsit egregia et grata valde, et monachis necessaria opuscula. Floruit Anastasio rempublicam gubernante. »

Cyprianus lib. 1 de Vita S. Cæsarii cap. 4: « Cæsarius primum diaconus, deinde presbyter ordinatur; nec unquam tamen canonicam monachi modulationem, nunquam Lerinensium fratrum instituta reliquit: ordine et officio clericus; humilitate, charitate, obedientia, cruce monachus permanet. »

Ibidem, cap. 5: « Defuncto in suburbana civitate insula abbate, ab episcopo Eonio eo Cæsarius mittitur, ut monasterium rectore destitutum ipse, in eadem reverentiæ

C auctoritate succedens, monastica disciplina informaret. Itaque in suburbano monasterio libens eam complectitur vitæ rationem quam etiam intra urbem quotidianis semper studiis contulisset et perpetuis optasset votis. Ipsum vero monasterium ita quotidiana instantia et divinis informavit officis, ut hodieque Deo propitio illuc videre licet. »

Florianus, epist. 5 ad Nicetium episc., tom. 1 Script. Franc., pag. 851: « Sed et coronæ vestræ socium beatæ memoriæ dominum Cæsarium Arelatensem episcopum, qui vixit inter barbaros pius, inter bella pacatus, pater orphanorum, pastor egregius: qui tanti census effusione nil perdidit, catholicæ regulam disciplinæ dietis factisque demonstrans. »

accuratam init collationem cum Regula monialium, eodem Cæsario auctore, quæ pone sequitur, notisque simul illustrat.

^a Hanc regulam monachorum S. Cæsarii describit Continus in Annalibus ecclesiasticis Francorum ad ann. 536, § 124, tom. 1, pag. 489 seqq. ejusque

OBSERVATIO CRITICA IN REGULAM SEQUEM.

Binas regulas monasticas scripsisse S. Cæsarium, Arelatensem episcopum, fatentur omnes viri docti, unam nimirum ad monachos, alteram ad virgines, et utramque suo codici inseruit Holstenius, de prima monachorum norma hic agens. Postquam enim S. Cæsarius ob labefactam reverentiam monasterium Livinense relin-

quere coactus fuerat, Arelatem se contulit, ubi ab Eonio episcopo familiariter exceptus, tantam familiaritatem cum eo inivit, ut ab episcopo, jam convalescens, constitutus in monasterii abbas, ac post triennium, nimirum anno 502, omnium suffragiis in loci episcopum susceptus. Cum igitur sanctissimus episcopus in cœnobio

Lirinensi ab adolescentia educatus fuerit, sic facile supponere possumus illum haud aliam disciplinam monasticam in monasterium Arelatense introduxisse, nisi Lirinensem; ita quod hæc regula existat insigne monumentum ætæ disciplinæ monasticæ in celeberrimo cœnobio Lirinensi olim usitata. Constat hæc regula 26 articulis, cum brevi sed pathetica exhortatione ad monachos, scriptaque est non solum ad monasterium Arelatense, sed ad omne aliud cœnobium abbate gubernatum. Et quidem, ex privilegio Hormisdæ papæ ad sa-

cras virgines Arelatenses misso, omnino patet S. Cæsarium post adeptum episcopatum et alia monasteria pro clericis et monachis in ipsa civitate erexisse, præter illud in suburbana insula a prædecessore conditum, cuius et ipse aliquando constitutus erat abbas. Deinde sub exordio hujus regulæ Tetradius, nepos S. Cæsarii, et forsitan cujusdam monasterii apud Gallos abbas, testatur hanc regulam fuisse dictatam ante initum episcopatum, adeoque quando S. Cæsarius adhuc erat abbas et presbyter monasterii ab Eonio conditi.

INCIPIT REGULA

A S. TETRADIO PRESBYTERO, NEPOTE BEATÆ MEMORIÆ S. CÆSARII EPISCOPI ARELATENSIS ABBATE, MEA PARVA PERSONA ROGANTE, TRANSMISSA: QUAM A SUO SUPRAMEMORATO DOMINO CÆSARIO DIXIT IPSE DICTATAM; QUAM DUM ESSET SACERDOS IPSE PER DIVERSA MONASTERIA TRANSMISIT.

Incipit in Christi nomine Regula, qualis debeat esse in B monasterio ubi abbas est, quicumque fuerit.

CAPUT PRIMUM. Imprimis si quis ad conversionem venerit, ea conditione excipatur, ut usque ad mortem suam illi perseveret. Vestimenta vero laica non ei mutantur, nisi antea de facultate sua chartas venditionis faciat, sicut Dominus præcepit dicens: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, da pauperibus, et veni, sequere me (Matth. xix).* Certe si non vult vendere, donationis chartas aut parentibus aut monasterio faciat, dummodo liber sit, et nihil habeat proprium. Si vero pater ejus aut mater vivat, et non habet potestatem faciendi, quando illi migraverint cogatur facere. Quæcunque secum exhibuit abbati tradat; nihil sibi reservet: et si aliquis de propinquis aliquid transmiserit, offerat abbati. Si ipsi est necessarium, ipso jubente habeat; si illi necesse non est, in commune redactum, cui opus est tribuatur.

II. Sint vobis omnia communia.

III. Cellam peculiarem, aut armariolum, vel quamlibet clausuram nullus habeat; in una schola omnes maneant.

IV. Non jurent; quia Dominus dixit: *Nolite jurare omnino, sed sit sermo vester est est, non non (Matth. v).*

V. Mentiri qui inventus fuerit, disciplinam legitimam accipiat; quia *Os quod mentitur occidit animam (Sap. 1)*; et, *Perdes eos qui loquuntur mendacium (Psal. v).*

VI. Non maledicant: quia scriptum est: *Neque maledici regnum Dei possidebunt (I Cor. vi).*

VII. Operam non quam unusquisque voluerit, sed quæ eis ordinata fuerit, faciant.

VIII. Dum psallimus, nullus loqui præsumat.

IX. Ad mensam dum manducant, nullus loquatur; sed unus legat quemcunque librum: ut sicut corpus reficitur cibo, ita anima reficiatur Dei verbo, sicut dicit Dominus: *Non autem in solo pane vivit homo, sed ex omni verbo Dei (Matth. iv).* Qualis est terra sine

Ingrediantur. Qui remotoloco est! In omnibus editis corruptus est hic locus, atque ita corrigendus:

pluvia, et caro sine cibo, talis est anima si non reficitur Dei verbo.

X. Filium de baptismo nullus excipiat.

XI. Mulieres in monasterio nunquam ingrediantur. Qui in remoto loco est, signo tacto, ad omne opus Dei nullus tardius veniat. Si tardius venerit, statim de ferula in manus accipiat. Arguente abbate, aut præposito, aut quolibet seniore, respondere penitus non præsumat.

XII. Lites inter vos non habeatis: sic enim dicit Apostolus: *Servum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse (II Tim. 1).* Certe si excesserit, ut est humana fragilitas, ut se sermonibus duris exstimulent, *Sol non occidat super iracundiam vestram (Ephes. iv).*

XIII. Sed nec ullus præsumat iratum culpæ; sed qui se sciunt fecisse quod non debuerunt, invicem sibi veniam petant, implentes illud Dei mandatum ubi dicit: *Dimittite et dimittetur vobis. Si vos non dimiseritis, nec Pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra (Matth. vi).* *Ira viri justitiam Dei non operatur (Jac. 1).* *Si offers munus tuum ad altare, et recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens offeres munus tuum (Matth. v).* Certus esto quia dum iratus es contra alium, oratio tua non recipitur; nec irato licet communicare. Et ideo implete quod Dominus dicit: *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis (Joan. xiv).* *In hoc cognoscent omnes homines quod mei discipuli estis, si vos invicem diligitis (Ibid., xv).*

D Dixit amplius Joannes: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat. Qui odit fratrem suum, homicida est. Caritas Deus est; qui manet in charitate, Deus in eo manet (I Joan. 11).* Et qui inimicos jubentur diligere, et bene eis facere, qua fronte fratres odimus?

XIV. Omni tempore usque ad tertiam legant; post tertiam unusquisque sibi opera injuncta faciat.

XV. Nullus occulte aliquid accipiat, præcipue episcopi. Præter eum qui, etc. COINT., I. C., pag. 491.

stolas sine scientia abbatis nullus accipiat nec transmitat.

XVI. Victum et vestimenta abbas ministrat. Quia sicut sancitum ut nihil proprium habeant, ita iustum est ut omnia quae necessaria fuerint a sancto abbate accipiant.

XVII. Infirmi tractentur, ut citius convalescant.

XVIII. Omne ministerium cum bona voluntate facite, ut impleatis illud: *Voluntarie sacrificabo tibi (Psalm. 110)*: quia satis alta merces erit illius qui voluntarie, quam illius qui invitus facit quod iubetur.

XIX. *Contendite intrare per angustam portam, quia arcta et laboriosa via est quae ducit ad vitam, lata et spatiosa quae ducit ad mortem (Luc. XIII)*. Vos vero sicut certamen habitari eratis, si in pugna contra gentem aliquam ambulassetis, ut non ibi mortem faceretis; tanto magis in isto spiritali certamine pugnat, ut non vos adversarii animus percutiant. Quanta vitia habueritis, tantos habeatis adversarios; et ideo certate sicut milites Christi, ut cum ipso regnetis in caelis, qui dixit: *Si quis tulerit crucem suam et secutus me fuerit: si quis reliquerit patrem, matrem, uxorem, filios et facultates, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit (Matth. XIX)*. Hoc certamen habete inter vos, qui alterum vincat per humilitatem, per charitatem: qui sit minor; qui sit in opus Dei vigilantior; qui patientiam habeat maiorem; qui sit tacitus, mitis, blandus, compunctus: ut laetetur Deus et angeli ejus de vestra sancta conversatione, et confundatur diabolus hostis antiquus; qui semper cogitat miserum hominem contra Dei facere voluntatem, ne sit ibi unde ille pro sua praesumptione factus est: *Sic currite ut apprehendatis (I Cor. IX)*, et possitis dicere: *Viam mandatorum tuorum cucurri (Psalm. CXVIII)*. *Videte, fratres, quomodo caute ambuletis; non quasi insipientes: redimentes tempus, quoniam*

A dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quae sit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsos in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes in cordibus vestris Patri et Deo: subiecti invicem in timore Christi (Ephes. V).

XX. Vigiliis ¹, a mense Octobri usque ad Pascha, duas nocturnas faciant, et tres missas ². Ab una missa legat frater folia tria, et orate; legat alia tria, et lovat se.

XXI. Dicite antiphonam, responsorium et aliam antiphonam; antiphonas ipsas de ordine Psalterii. Post hoc dicant matutinos ³, directaneum ⁴: *Exaltabo te, Deus meus et Rex meus*. Et inde in ordine totus matutinus in antiphonas dicatur. Omni dominica sex missas facite. Prima missa semper de resurrectione legatur, nullus sedeat. Perfectis missis dicite matutinos, directaneum: *Exaltabo te, Deus meus et Rex meus*. Deinde, *Confiteamini. Inde, Cantemus Domino. Lauda, anima mea, Dominum. Benedictionem* ⁵. *Laudate Dominum de caelis. Te Deum laudamus. Gloria in excelsis deo*, et capitellum ⁶. Omni dominica sic dicatur.

XXII. A sancto Pascha usque ad mensem Septembrem, quarta et sexta tantum jejunandum. A mense Septembri usque ad Domini Natale, quotidie jejunandum. Iterum ante duas hebdomadas ante Quadragesimam, quotidie jejunandum; excepta dominica, in qua non licet penitus jejunare, propter resurrectionem Domini. Si quis die dominica jejunaverit, peccat. A Domini Natale usque ante duas hebdomadas de Quadragesima, secunda, quarta et sexta; et inde postea usque Pascha, omni die jejunandum, absque die dominica. Qui dominica jejunat, peccat. Missus ⁷ vero in jejunio tres, in prandia [*Leg. prandio*] vero et in caena duo tantum praeparantur: in prandio binas biberes ⁸,

¹ *Vigiliae*] Vigiliae, nocturnam est officium quod hodie matutinum vocatur. *Coarct.*, *ibid.*, p. 42.

² *Missas*] Cave ne missae nomine sacrosanctum missae sacrificium hic significari putes. Missarum nomine significantur lectiones quae fiunt cum ex utroque Testamento, tum ex passionibus martyrum. In hoc sensu Caesarius ipse, *infra*, cap. XXI: *Omni dominica sex missas facite. Prima missa semper Resurrectionis LEGATUR*. Hac itaque sanctione tria praecipit Caesarius: ut lector sedens legat; ut pro singulis lectionibus tria folia legat; ut in fine cuiusque lectionis orant monachi aliquantisper, donec is qui synaxi praest, dato signo, jubet lectionem denovo fieri. *Id.*, *ibid.*, pag. 490 seq.

³ *Matutinos*] Hodie *landes* vocamus. *Id.*, *ibid.*, pag. 492.

⁴ *Directaneum, etc.*] Hinc observa duplicem psalterii formam, alteram *directaneae* sive in *directum*, alteram cum *antiphona* sive in *antiphonam*. Psalmi dicuntur *directaneae*, sive in *directum*, cum sine modulatione dicuntur, et aequali tenore vocis absque ascensu vel descensu pronuntiantur: dicuntur vero cum *antiphona* sive in *antiphonam*, cum duo chori alternatim cum modulatione coeunt, et vicissim reciprocando melodiarum cantus alternant: *antiphonae* enim est ex adverso recipere et alternatim seu vicissim caere. *Id.*, *ibid.*, pag. 415.

⁵ *Benedictionem*] Id est, canticum Trium Puero-

rum, *Benedicite, omnia opera Domini, Domino. Id.*, *ibid.*, p. 498.

⁶ *Capitellum*] Seu capitulum. Capitula sunt lectiunculae, ex sacra Scriptura desumptae, vocanturque collectiones cap. 30 concilii Agathensis, cui praefuit idem sanctus Caesarius. *Id.*, *ibid.*, p. 499.

⁷ *Missus*] In bibliotheca Patrum, *missas vero in jejunio tres*. Holstenius, expuncta voce *missas*, restituit *missus*, omnium mendosissime: quid enim sibi vult haec sermone texture: *Missus vero in jejunio tres*? Sanctus Aurelianus, qui sancti Caesarii vestigiis inhæret, ordinem convivii quem Regule monachorum subiecit, sic anspicatur: *Cibaria quotidie ad refectorem tria, ad prandium duo, ad caenam duo*. Quia et ipsemet sanctus Caesarius in appendice Regule monachorum subiecta, ordinem convivii sic choat a cibariis: *Cibaria omnibus diebus in jejunio tria, in prandio bina tantummodo praeparantur*. Hinc colligimus initium praereceptionis de cuius depravatione queritur ita esse corrigendum: *Cibaria vero in jejunio tria, etc.* *Id.*, *ibid.*, pag. 500 et seq.

⁸ *Binas biberes*] Ita Holstenius, nec male: nam sancti Benedictus, Aurelianus et Donatus in suis regulis eodem vocabulo utuntur, nec non Evethelmus in Vita sancti Popponis apud Rolland, die 25 Januarii. *Biberes* apud Rollandum in notis l. c. et apud Vossium in Vita sermonis, cyphus vini significat; sed melius Holstenius in ludiculis sumit pro capite libet liquoris haustu seu sorbitione. *Id.*, *ibid.*, p. 500.

et in cœna accipiant, et in jejunio ternas. Ad lectum **A** suum nullus præsumat habere quod manducetur aut bibatur.

XXIII. Qui pro aliqua culpa excommunicatus fuerit, in una cella recludatur, et cum uno seniore ibi legat, donec jubeatur ad veniam venire.

XXIV. Pullos et carnes nunquam sani accipiant; infirmis quidquid necesse fuerit ministretur.

XXV. Omni sabbato et omni dominica, vel diebus festis duodecim psalmi, tres antiphonæ, tres lectiones; una de Prophetiis, alia de Apostolo et tertia de Evangelio dicantur.

XXVI. Hæc licet minus idonei bellatores arma vobis spiritualia contra ignitas diaboli providemus.

Gaudete et exultate in Domino, venerabiles filii, **B et gratias illi jugiter uberes agite, qui vos de tenebrosa sæculi hujus conversatione ad portum quietis et religionis attrahere et provocare dignatus est. Cogitate jugiter unde existis, et ubi pervenire meruistis. Reliquistis fideliter mundi tenebras, et lucem Christi feliciter videre cœpistis. Contempsistis libidinis incendium, et ad castitatis refrigerium pervenistis; respulistis gulam, et abstinentiam elegistis; repudiastis avaritiam atque luxuriam, et charitatem vel misericordiam tenuistis. Et quamvis vobis usque ad exitum vitæ non deerit pugna, tamen Deo donante**

securi sumus de vestra victoria. Sed rogo vos, venerabiles filii, ut quantum estis securi de præteritis, tantum sitis solliciti de futuris. Omnia enim crimina vel peccata cito ad nos revertuntur, si non quotidie bonis operibus expugnantur. Audite apostolum Petrum dicentem : *Sobrii estote, et vigilate, quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, aliqui devorare quærens, circuit (I Petr. v).* Quandiu in hoc corpore vivimus, die noctuque Christo adjutore vel duce, contra diabolum repugnemus. Sunt enim aliqui, quod pejus est, negligentes et tepidi, qui de solo Christianitatis vocabulo gloriantur, et putant quod illis sufficiat vestem mutasse, et religionis tantum habitum suscepisse; nescientes illud propheticum : *Fili, accedens ad servitum Dei, sta in justitia et timore, et præpara animam tuam ad tentationem (Eccli. ii); nec sententiam Psalmistæ considerantes : Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras (Psal. xvi).* Et illud quod Apostolus dixit : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cælorum (Act. xiv).* Vestes enim sæculares deponere, et religiosas assumere, unius horæ momento possumus; mores vero bonos jugiter retinere, vel contra male dulces voluptates sæculi hujus, quandiu vivimus, Christo adjutore, laborare debemus. Quia non qui inceperit, sed qui perseveraverit usque ad finem, hic saluus erit (Marc. xiii).

S. CÆSARII

REGULA AD VIRGINES.

DE CÆSARIO EJUSQUE REGULA VETERUM TESTIMONIA.

Martyrologium Rom., die 25 Aug. : « Arelate depositio sancti Cæsarii episcopi, miræ sanctitatis et pietatis viri. »

Cyprianus, lib. 1 de Vita S. Cæsarii : « Inter hæc autem præcipuum illud monasterium quod sorori suæ condere cœperat, instar prioris instauravit; et quasi alter quidem mstri temporis Noe, propter tempestatem et procellas in latere Ecclesiæ seminarum exstruxit cœnobium, tanquam arcam; evocataque e Massiliensi cœnobio venerabili sorore sua Cæsaria, quam idcirco eo miserat ut disceret quod doceret, et prius esset discipula quam magistra, in præparata domicilia cum duabus aut tribus sodalibus introduxit. Confluxerunt autem ad illam multæ virginum catervæ. rebus suis et facultatibus, atque ipsis etiam dulcissimis parentibus renuntiantes. Erant autem illo loco adeo incluse, ut usque ad supremum vitæ diem nulli earum fas esset extra monasterii ostium progredi. »

Id., lib. ii, sub finem : « Interea crescit usque exitus Israel de terra Ægypti, id est animæ sanctæ de hoc mundo corporalis vitæ migratio; jubet ergo se in monasterio virginum quod ipse fundaverat sella fa-

mulantum manu gestari, quasi consolaturus anxias quibus suspicio transitus sui abstulerat somnum, et cibum oblivio. Alloquitur itaque primam quasi more et dulcedine sua ducentarum puellarum venerabilem Cæsariam matrem, et consolatur, atque ad palmam tendere supernæ vocationis hortatur, et ut teneant Regulam quam ipse ante aliquot annos instituerat, monet. »

Gregorius Tur., Hist. Franc. lib. 11, cap. 39; in epistola Euphronii, Prætextati et aliorum episcoporum ad Radegundim reginam : « Specialiter defini-mus, si qua de locis sacerdotaliter nostræ gubernationi Domino providente commissis in Pictava civitate vestro monasterio merverit sociari, secundum beate memoriæ domini Cæsarii Arelatensis episcopi constituta, nulli sit alterius [F. ulterius] discedendi licentia; quæ, sicut continet Regula, voluntate prodita videtur ingressa, ne unius turpi dedecore ducatur in crimen, quod apud omnes emicat in honore. »

Idem, cap. 40 : « Post hæc enim pontificis sui sæpius gratiam quæreret (Radegundis), nec posset adipisci, necessitate commota cum abbatisa sua, quam